

Orijinal Kaynak: Hadot, Pierre. (2012). *Yaşam İçin Felsefe (Jeannie Carlier ve Arnold I. Davidson ile Konuşmalar)*, Çev. Kağan Kahveci, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 131-145.

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/ruhani-alistirma-felsefe> | **Yayın Tarihi:** 18/08/2019

Ruhani Alıştırma Olarak Felsefi Söylem

Arnold I. Davidson: *Felsefi bakış açısından, ruhani alıştırma nedir? Bize birkaç örnek verebilir misiniz?*

Pierre Hadot: “Ruhani alışırmalar” ifadesi, bildiğim kadarıyla, felsefeyle ilgili olarak çok sık kullanılmadı. 1954 tarihli, *Seelenführung, Methodik der Exerzitien in der Antike* (Ruhların İdaresi, Antikçağda Alıştırma Metodları) adlı kitabında, felsefenin bu veçhesiyle ilgilenen herkese ilham vermiş olan Paul Rabbow “ahlaki alıştırma” ifadesini, Saint Ignace’ın ünlü *Ruhani Alışırmalar*’ının bu gelenekte konumlandığını göstererek” kullandı. Louis Gernet 1945’te ruhu toplamaya ve onu yoğunlaştırmaya dayanan teknikten “alıştırma” olarak bahsetti.¹ Ve Jean Pierre Vernant 1964’te *Mythe et pensee chez les Grecs* (Yunanlarda Mit ve Düşünce) adlı kitabında Empedokles ve eski yaşamların hatırlanması teknikleriyle ilgili olarak “ruhani alışırmalar”dan bahsetti.² İfade nadir olarak görülüyor ama tamamen de alışılmamış değil.

Ben, kişisel olarak ruhani alışırmayı istemli, kişisel, bireyin dönüşümüne, kendinin dönüşümüne yönelik bir pratik olarak tanımlayacağım. Jean Pierre Vernant ve Louis Gernet ruhani alıştırmanın ne olabileceğine dair iki örnek sağladılar. Çok eski olan bir başka örnek, stoacılar arasında çok gözde olan, yaşamın zorluklarına hazırlık alışırması olabilir. Feleğin darbelerine; hastalığa, yoksulluğa, sürgüne katlanabilmek için düşünce yoluyla bunların olabirirliğine kendini hazırlamak gerekir. İnsan beklediğine daha iyi katlanabilir. Bu alıştırma aslında stoacıardan daha eskidir. Bu daha önce Anaksagoras tarafından öğütlenmiş ve Euripides tarafından *Theseus* piyesinde tekrar ele alınmıştı. Anaksagoras oğlunun ölümünü öğrendiğinde “ölümlü bir varlığa hayat verdiğimi biliyordum” diyerek vaktinden önce bir stoacı gibi konuşmuştu. Başka bir örnek, Platon’un Phaidon diyalogundaki formülüdür: “Felsefe yapmak ölmeye hazırlanmaktır,” yani bedenden ve onun bize dayattığı hem hissi hem de bencil olan bakış açısından kendini ayırmaya alışırmaktır. Epikurosçularda da ruhani alışırmaları hatırlatan şeyler vardır; örneğin vicdan muhasebesi veya hataların itirafı, meditasyon, arzuların sınırlandırılması...

Kitaplarımda ruhani alışırmalar hakkında genel bir tarzda söylediklerim, bundan kaçınmaya çalışmış olsam da ruhani alışırmaların felsefi teoriye, felsefi söyleme *eklenen* bir şey olduğu, bunun sadece teoriyi ve soyut söylemi tamamlayan bir *pratik* olabileceği izlenimini vermiş olabilir. Eğitimin söyleminden eylemlerimizi yönlendiren iç konuşmaya kadar felsefenin bütünü aslında alışırmadır. Şüphesiz, alışırmalar daha çok iç konuşmada gerçekleşirler. Hatta buna işaret etmek için oluşturulmuş bir formül, Epiktetos’un *Manuel*’inde sık sık geçen Yunanca bir terim vardır: *epilegein*, yani “içinde bulunulan duruma bir iç konuşma

¹ Anthropologie de la Grece antique (Antik Yunan Antropolojisi) içinde, Paris, 1968 (2. Basım 1982, s. 252)

² J. P. Vernant, *Mythe et pensee chez les Grecs* (Yunanlarda Mit ve Düşünce), Paris, 1965, t. I, s. 94.

eklemek.” Örneğin kendi kendimize şöyle bir vecize söyleyebiliriz: “Başa gelen şeyin, gelmemiş olması istenmemeli, gelen şeyin olduğu gibi gelmesi istenmelidir.” Bunlar bireyin iç tertibini (*disposition*) değiştirmek için kullanılan iç formüllerdir. Ama ayrıca dış konuşmada, eğitimin söyleminde gerçekleşen ruhani alıştırmalar da vardır. Ve bu sanıyorum çok önemli, çünkü tamı tamına göstermek istediğim şey salt *teori*, soyutlama gibi düşünülen şeyin aslında, sunulma tarzında olduğu kadar, erekselliğinde de *pratik* olduğudur. Platon diyaloglarını oluştururken, Aristoteles derslerini yaparken ve ders notlarını yayımlarken, Epikuros mektuplarını ya da çok karmaşık ve uzun olan doğa üzerine incelemesini -ne yazık ki bu incelemeden bize sadece Herculanium’da bulunan küçük parçalar kaldı- yazarken, bütün bu durumlarda, filozofun bir doktrin sunduğu doğru, ama onu belli bir tarzda, biçimlenmiş bildirmekten ziyade biçimlemeyi hedef alan bir tarzda sunar. Çoğunlukla, daha önce dediğim gibi felsefi söylem bir soruya cevap olarak, okul eğitimi yöntemiyle ilişki içinde ortaya çıkar. Aslında soruya hemen cevap verilmez. Eğer sadece bilme isteği doyurulmak istenseydi, bir soruya herhangi bir cevap vermek yeterdi. Oysa çoğu zaman, Aristoteles’te bu çok karakteristiktir, soruya hemen cevap verilmez, cevaba gelmek için birçok dönemeçten geçilir. Platon’un diyaloglarında veya Plotinos’ta da aynı durum söz konusudur. Tanıtılma bile birçok defalar ele alınır. Bu geri dönüşler ve tekrarlar her şeyden önce akıl yürütmeyi öğretmek, ama ayrıca Aristoteles’in dediği gibi, üzerinde çalışılan konuyu eksiksiz bir şekilde alışılmış, doğal hâl³ getirmek içindir. Bu da bilgiyi eksiksiz şekilde içselleştirmek anlamına gelir. Bu alıştırmaların anlamı Sokratik söylemde açıktır, ama bu, sonuçta Platon’un da söylemidir ve burada sorular veya cevaplar, bireyde bir kuşku, bir duygu uyandırmaya, Platon’un dediği gibi bir iz bırakmaya yöneliktirler. Bu tip diyalog bir çiledir; tartışmanın yasalarına itaat etmek gerekir. Yani ilk olarak ötekine kendini ifade etme hakkı tanımak; ikinci olarak eğer ortada apaçık bir durum varsa, hatalı olunduğu anlaşıldığında, yapması genelde zor olsa da bu apaçıklığı kabul etmek; sonra üçüncü olarak, Yunanların logos dedikleri ölçütü yani her türlü durumda nesnelliği gözeten nesnel bir söylemi konuşmacıların da üstünde tanımak gerekir.

Sokratik söylem için bunun böyle olduğu açıktır, ama teorik denen, daha çok öğrenciye ruhani bir hayat yaşamayı öğretmeye yönelik olan sunumlar da böyledir. Salt düşünceye ve hakikat aşkına yükselebilmek için düşük düzeydeki akıl yürütmeleri ve özellikle duyulur bilgiyi, duyulur apaçıklıkları aşmak söz konusudur burada. İşte bu nedenle teorik sunumun ruhani alıştırma değerinin olduğunu düşünüyorum. Ama teorik sunumun, eğer dinleyici aynı zamanda içsel bir çaba göstermezse tam olmayacağı da doğrudur. Plotinos’un dediği gibi: Eğer tutkularla ve bedenle olan bağ çözülmezse, ruhun ölümsüz olduğunu anlamak imkânsızdır.

Arnold I. Davidson: *Ruhani alıştırmaların antikçağdaki merkezi konumunun nasıl farkına vardınız? Bunun hiçbir şekilde ruhanilik arayışının değil, daha çok yöntemsel bir problemin sonucu olduğunu söylemişsiniz; bir antik felsefe metnini nasıl yorumlamalı? Yöntemsel olarak, alıştırmayı ve sistemi karşıt kutuplara koyabilir miyiz?*

Pierre Hadot: Daha önce de söylemiştim, benim için başlangıçta problem, filozofların -aleni- tutarsızlıklarını açıklamaktı. Platon’un çoğu zaman mantıksal olarak çıkışsız, kendi aralarında az tutarlı diyaloglarının muamması vardı ortada. Paul Moreaux’nun, Aristoteles’in *Traité du Ciel*’ine (Gökyüzü Hakkında İnceleme) yazdığı girişte, Aristoteles’in kendisiyle

³ Ethique à Nicomaque, VI, 1147a 22.

çeliştiğini, dağınık yazdığını söylediğini görünce şaşırılmışım. Öte yandan Plotinos'un incelemelerinde düşünce akışını yakalayabilmek son derece zordu. Sonuç olarak bu aleni tutarsızlıkların, antik filozofların her şeyden önce gerçekliğin sistematik bir teorisini sunmaya değil ama öğrencilerine, onları düşünmelerinde olduğu kadar yaşamlarında da yönlendirecek bir yöntem öğretmeye çalışmalarıyla açıklanabileceğini düşündüm. Antikçağda sistem mefhumunun olmadığını söyleyemiyorum. Bu kelime vardı, ama düşüncelerden kurulmuş bir yapıyı değil, parçaları birbirine bağlı olarak organize edilmiş bir bütünlüğü ifade ediyordu. Sistematik düşünce mefhumu, Öklid'in geometrisinin ve aksiyomlarının etkisiyle de varlığını sürdürüyordu. Sistematik olarak niteleyebileceğimiz, temel aksiyom ve ilkelerden çıkarılabilecek bütün sonuçları çıkarmaya dayanan felsefi yazınsal bir türün olduğundan daha önce bahsetmişim. Oysa bu sistemleştirme çabası, öğrencinin, eylemlerini yönetecek dogmaları elinin altında bulundurmasını sağlamayı ve mantıksal sağlamlık ve tutarlılık izlenimi veren sarsılmaz bir kesinlik elde etmeyi amaçlıyordu. Bu, doktrinlerinin tutarlılığıyla ünlü stoacılar için doğrudur, ama içinde Öklid'in *Unsurlar*'ındaki modelin izlerini tespit edebileceğimiz Epikuros'un *Mektuplar*'ı için de geçerlidir.

Eğer özetlersem, iki şey söylüyorum: Bir taraftan, yorumlama çabalarım içinde, antikçağın felsefi bir eseri yorumlanmak istendiğinde, yazarın düşüncesindeki akışı ve dolambaçları takip etmek gerektiğini keşfettim. Yani filozofun öğrencilerine yaptırdıkları, örneğin Aristoteles'in, sunumu farklı başlangıç noktalarından alarak ve çok da tutarlılık gözetmeden yaptırdığı diyalektik ve ruhani alıştırmaları takip etmek gerekir. Diğer taraftan, Epikuros'un ve stoacıların bazı metinlerinde olduğu gibi, filozof sistematik olmaya çalıştığı zaman, bellek eğitici diyebileceğimiz; bir yaşam tarzını belirleyen dogmaların özümsemesini ve onlara sarsılmaz bir şekilde sahip olunmasını sağlamaya yönelik ruhani alıştırmalar yaptırmaktır söz konusu olan.

Arnold I. Davidson: *Modern bir sistemin amacının dünyanın, insanın bir açıklamasını vermek, antik felsefi bir metnin ilksel amacınınsa dinleyiciyi dönüştürmek olduğunu söyleyemez miyiz?*

Pierre Hadot: Sanıyorum daha önce anmıştım, ama Victor Goldschmidt'in Platon'un diyalogları hakkındaki tamamıyla sıradışı formülünü tekrar hatırlatacağım; Goldschmidt şunu demişti: "Bu diyaloglar, biçimlenmiş bildirmeyi değil, biçimlemeyi hedef alır." Ve ben bu formülün bütün antik felsefe için geçerli olduğunu düşünüyorum. Felsefi söylem doğal olarak varlık, madde, göksel fenomenler veya unsurlar üstüne bilgiler de öne sürer, ama aynı zamanda zihni biçimlemeyi; ona problemleri, muhakeme yöntemlerini öğretmeyi ve düşünmede ve yaşamda kendini yönlendirmeyi sağlamayı da amaçlar. Werner Jaeger, içinde arkaik ve klasik düşünce evrenini sunduğu kitabına biçimleme (formation) anlamına gelen *Paideia* adını verirken sanıyorum muhteşem bir sezgiye sahipti: Yunanlar için önemli olan beden ve zihnin biçimlendirilmesidir. Epiktetos başarılı bir filozofu tasvir ederken çoğunlukla onun *pepaideumenos*, "biçimlenmiş" olduğunu söyler. Belki de biçimleme karşısındaki bu tavırdır modern felsefeye aralarındaki en büyük fark.

Arnold I. Davidson: *Yani filozofların formülleri, onlarda mutlak olarak geçerli teorik önermelerin ifadelerini görmek için, söylendikleri bağlamdan koparılsa işaret ettiklerini saptırma, anlamlarını çarpıtma riski doğar, öyle mi?*

Pierre Hadot: Kişisel olarak ben, bir filozofu, bağlamından kopuk teorik önermeleri eserlerinden ayırıp ortaya bir sistem çıkarmaya çalışarak değil, eserlerini analiz ederek incelemeyi tercih ederim. Eserler canlıdır: Onlar, yazarı ve okuyucuyu sürükleyen bir edim, bir harekettir. Sistematik çalışmalarsa ölü yapraklarla dolu bitki koleksiyonları gibidir. Bir eser çerçevesinde, örneğin Epikuros’un *Herodotos’a Mektup*’unu ele alalım, bunu, doğayla ilgili olarak Epikuros’un öne sürdüğü mutlak anlamda geçerli olmaya aday iddialar olarak, teorik önermeler gibi almaya tabii ki hakkımız var. Epikuros mektubu yazdığında, onları teorik önermeler olarak sunmayı kendisi istedi. Ama bu önermelerin bağlamını, onların iyileştirici rollerini de unutmamak gerekir. Epikuros mektubunun sonunda bu iyileştirici role açıkça atıfta bulunur: Bu önermeler öğrenciye ruh dinginliği sağlamalı, tanrıların korkusundan onu kurtarmalıdır. Bu teorik önermelerin, mümkün olan en iyi şekilde özgürleştirici bir etki yaratmaya çabalayarak öne sürüldüğü varsayılabilir.

Bir felsefe metninin teorik içeriğine karar vermek söz konusu olduğu zaman hep ihtiyatlı olmak gerekir. Platoncular bütün Antikçağ boyunca Platon’un *Timaios*’ta, gerçekten de Dünya’nın, onu mümkün olan en iyi hâle getirmek için akıl yürüten bir Yapıcı tarafından zaman içinde yaratıldığını söylemek isteyip istemediğini tartıştılar. Bununla birlikte, Platon’un açıkça söylediği bir şeydir bu. Ama yeni-Platoncular, Platon’a göre hissî Dünya’nın ebedi olduğunu ve bir iradenin ya da akıl yürütmenin müdahalesi olmadan aklı Dünya’dan sudur ettiğini düşüneceklerdir. Onlara göre, Platon’un savları, onun Tzraazos’ta geliştirdiği mitik söylemin perspektifi içine yerleştirilmelidir. Genel olarak söylersek bir savın anlamı, yazar tarafından seçilmiş yazınsal türe, bu savın kayıtlı olduğu bağlama göre yorumlanır. Bu meseleden daha önceki bir söyleşide bahsetmiştik.

Arnold I. Davidson: *“Ruhani alıştırmalar” ifadesi duyulduğunda, neredeyse kendiliğinden din ve Hıristiyan ruhaniliği geliyor akla ama size göre, bu ifadenin çok sınırlı bir yorumu bu, çünkü ruhani alıştırmalar ne tarihi ne de felsefi olarak zorunlu bir şekilde dinle ilişkili değil. “Ruhani” kelimesiyle siz ne anlıyorsunuz?*

Pierre Hadot: “Ruhani alıştırmalar” ifadesi Felsefe Koleji’nin benim çalışmalarına ayrılmış bir seansında, hatta sevgili meslektaşım ve arkadaşım Sandra Laugier tarafından enikonu tartışılmıştı. Bu konuda ilk yazdığım zaman söylediğim gibi tartışmalar “iyi bir ton”da geçmedi. Ama bununla birlikte, belli sayıda felsefeci oldukça kolay bir şekilde, hatta Platon bağlamında da bu ifadeyi kabul etti, örneğin meslektaşım Luc Brisson ve hatta haccı bir materyalizmi öğreten Michel Onfray.

Neden bu ifadeyi seçtim ve neden bu seçimi, muhtemel dini çağrışımları nedeniyle yapmadığımı söyleyebiliyorum? İşte beni bu karara götüren sebepler. Savaşın sonra yayımlanan bir derlemenin başlığıyla çarpılmışım: *Ruhani Alıştırma Olarak Şiir*. Ne yazık ki bu kitabı kaybettim ama başlık şiir mefhumu hakkında beni aydınlatmıştı. Bundan sonra, Elisabeth Brisson’un Beethoven üzerine kitabında,⁴ Beethoven’in, öğrencilerine yaptırdığı, bilgeliğin belki estetik diyebileceğimiz bir biçimine ulaşmayı amaçlayan müzik kompozisyonu alıştırmalarına “ruhani alıştırmalar” dediğini okudum. Diğer taraftan, biraz önce de bahsettiğim

⁴ E. Brisson, *Le Sacre du musicien. La référence à l’Antiquité chez Beethoven* (Müzisyenin Taç Giyme Töreni. Beethoven’de Antikçağ Referansı), Paris, 2000, s. 261.

Paul Rabbow, Saint Ignace'ın ünlü *Ruhani Alıştırmalar*'ının, kendi pratikleri hakkında ruhani alıştırmalar ifadesini kullanan keşişler aracılığıyla, antik düşünceden miras alındığını gösterdi. Paul Rabbow'un kitabının, en azından benim gözümde anlamı, ruhani alıştırmalar lafının sonuç olarak dini olmadığını çünkü bunun felsefi bir kökeninin olduğunu söylemesiydi. Bu ifadeyi kullanmamın ikinci nedeni buydu. Üçüncü nedense yine de bu lafi kullanmaktan kaçınmış olmam, onun yerine kullanılabilir her şeyi araştırmam ve daha uygununu bulmamamdan kaynaklanıyor. "Ahlaki alıştırmalar," bu iyi değildi çünkü sadece ahlaki düzende alıştırmalar söz konusu değildi; "etik alıştırmalar" da tam karşılamıyordu; "entelektüel alıştırmalar" ruhani alıştırmalar mefhumunun temsil ettiği her şeyi kapsamıyordu. Ancak "pratikler"den söz edilebilirdi. Raymond Ruyer⁵ "yükselme" ifadesini kullanmıştı ama bu, yapaylık hissi uyandırıyor. Foucault'nun moda yaptığı "kendilik pratikleri" ifadesinden, hele hele "kendilik yazısı" ifadesinden hiç hoşlanmıyorum. Pratik edilen "kendilik" değildir, yazılan şey de "kendilik" değildir. Alıştırmaları, ben'i dönüştürmek için yaparız ve cümleleri ben'i etkilemek için yazarız. Bu arada, çağdaş felsefe jargonunun yanlış kullanımlarına ek bir örnektir bu. Sonunda "ruhani alıştırmalar" ifadesini kullanmaya razı oldum, sonuç olarak bu laf, bahsettiğim iradi pratikleri betimlemek için uzun süreden beri sağda solda kullanılıyor. Toparlarsak, "ruhani alıştırmalar" lafi kimseyi aldatmıyor: İnsanlar -filozoflar, tarihçiler- bu lafi, dini ya da Saint Ignace'ı düşünmeden kullandılar. Kararımda etkili olan başka bir neden de Friedmann'ın *La Puissance et la Sagesse* (Güç ve Birlik) adlı kitabında, günlüğünün bir bölümünde, "her gün bir ruhani alıştırma" ifadesini bulmamdır, Friedmann bunu takiben örnek olarak, tam da stoacıların yapmış olabileceği pratikleri verir. Friedmann bu örneklerle hiç de dini düzendeki pratikleri düşünmüyordu. Bu ifade aynı zamanda, biraz önce dediğim gibi, antik pratiklerle ilgili olarak Louis Gerriet ya da Jean-Pierre Vernant tarafından da kullanıldı. Bu pratikler belki zaman zaman nefes alma teknikleriydiler, ama bu teknikler bedenle alakalı olmakla birlikte, yine de ruhani bir değerleri vardır, çünkü psişik bir etki uyandırırılar. Sözü kısası, bu ifadenin sorunlu olduğunu düşünmüyorum.

Bununla birlikte, bu ifade benim antik felsefe tasavvurumu dile getirmeye yetmez: Antik felsefe ruhani bir alıştırmadır, çünkü o, bir yaşam tarzı, bir yaşam formu, bir yaşam seçimidir.

Arnold I. Davidson: *Ruhani alıştırmaların felsefenin etik başlığı altında bulunduğu, mantık ve fizik kollarınınsa teorik olduğu şeklinde alışlagelmiş bir kabul vardır. Oysa siz gerçekte teorik ve pratik olan arasındaki sınırın aslında felsefenin her kolunun ve disiplininin içinde bulunduğunu gösterdiniz. Mantığın, fiziğin ve etiğin teorik olduğu kadar pratik de olduğunun yerleştirilmesi sizin yorumunuzda temel bir unsur.*

Pierre Hadot: Söylediklerinizin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu durumu net bir şekilde stoacılarla ilgili olarak fark ettim ve daha sonra bunun bütün antikçağda genel bir fenomen olduğunu anladım. Stoacılar felsefi söylemi ve felsefenin kendisini ayırıyorlardı. Felsefi söylemi mantık, fizik ve etik olarak üçe ayırarak, felsefe eğitimi verildiği zaman öğrencilere mantık teorisi, fizik teorisi, ahlak teorisi anlatılır demek istiyorlardı. Ama felsefi söylemin felsefenin kendisi olmadığını da söylüyorlardı. Felsefe ise fiili, somut, yaşanmış alıştırmaydı; mantığın, etiğin ve fiziğin pratiğiydi. Hakiki mantık, mantığın salt teorisi değil, fakat yaşanmış mantıktır, yani isabetli şekilde düşünme edimi, gündelik yaşamda düşüncüyü

⁵ La Gnose de Princeton (Princeton İlahiyatı)

isabetli bir şekilde işletmektir. O hâlde yaşanan bir mantık söz konusudur ve bu, stoacıların dediği gibi, temsilleri yani dış dünyadan gelen imajları eleştirmeye ve oradan gelen bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu söylemekte acele etmemeye dayanan ama düşünen, eleştiren bir mantıktır.

Şüphesiz bu etik için de geçerli. Hakiki etik, etik teorisi değil, ama başka insanlarla olan hayatta yaşanan etiktir. Fizik için de durum aynıdır. Hakiki fizik, fizik teorisi değil, fakat yaşanan fiziktir, yani kozmos karşısında bir tavırdır. Bu yaşanan fizik, ilk olarak, şeyleri oldukları gibi görmeye, insanbiçimci ve bencil bakış açısından değil, fakat kozmosun ve doğanın perspektifinden bakmaya dayanır. Marcus Aurelius'un fizik tanımlamaları diyebileceğimiz ifadelerinde bu tavır açıkça ortaya çıkar. Bu tanımlamalar, tanımlanacak nesneyi evrenin bir parçası olarak görür: Yeryüzü ve insani şeyler, sonsuz büyüklük içindeki sonsuz küçük noktalardır; bir istiridyenin kanı, imparatorluğun erguvanı; ölüm ise doğadaki bir fenomendir.

Bu yaşanan fizik, Bütün'ün bir parçası olduğumuzun bilincine varma olgusuna da dayanır ve kendisiyle özdeş olunan bu Bütün'ün zorunlu ilerleyişini, onun parçalarından biri olduğumuz için, kabul etmek gerekir. Son olarak bu fizik, evreni kendi ihtişamı içinde, en gösterişsiz şeylerin güzelliğini teslim ederek, temaşa etmeye dayanır. Yaşanan fiziğin bu veçhesi zaten bütün okullarda bulunur. "Platon'un *Timaios*'unda Fizik ve Şiir" adlı makalemde, Platon'un *Timaios*'unun temelde ruhani bir alıştırma olduğunu, filozofun burada kendini, Bütün'ün bakış açısına yerleştirmeye çalıştığını göstermeyi amaçladım. Bu, septik eğilimli denilebilecek Platoncu gelenek için de geçerlidir: örneğin Cicero, doğa hakkında çok şey bilmeyecek olsak bile, doğanın bilgisine dikkat göstermenin yani doğayı temaşa etmenin çok büyük bir haz verdiğini söyler. Bunu söyleyen Cicero, aslında temelde Aristoteles'in mirasçısıdır, çünkü Aristoteles, *Hayvanların Kısımları Üzerine* adlı kitabının şahane bir pasajında, tiksiniç olsalar bile doğal fenomenleri incelemenin çok büyük bir haz verdiğini söyler. Sanıyorum bu durum, antikçağın sonuna kadar geçerli olacaktır. Ptolemaios'un şu ünlü şiirini de düşünelim: Yıldızları temaşa ederken, artık bir ölümlü değilim.⁶ Tarihsel ufukumuzu biraz genişletirsek, ruhani alıştırma olarak fiziğin felsefe tarihi içinde de hep var olduğunu düşünüyorum. Goethe bunun mükemmel bir örneğidir, zira bütün natüralist çalışmaları hep varoluşsal bir deneyimle ilişki içindedir. Bu bir fiziktir, ama ruhani bir değeri vardır. Fiziğin bu türden tasavvuru, bazı abartılara rağmen, Alman romantizminde de bulunur.

Arnold I. Davidson: *Bizim için şaşırtıcı olan kozmik bilinç fikri, fiziğin ruhani alıştırması perspektifinde yer alır. O hâlde, kozmik bilince ulaşmaya çabalanabilir. Sizce bu, bugün denenebilecek bir alıştırma mıdır?*

Pierre Hadot: Hubert Reeves, *Malicorne* adlı kitabında, Satürn'ü teleskopta ilk kez gören gözlemcilerin yaşadıkları şoktan bahseder.⁷ Bu duygu ve bu deneyim çağdaş fiziğin gelişmelerinden değil, fakat bir algı deneyiminden, evrenin bir parçasıyla diğer bir parçasının temasından kaynaklanır. Aslında, dünyayı kavramanın iki yolu vardır, ölçü ve bulgu aletleriyle

⁶ "Ölümlü olarak doğduğumu ve sadece bir gün yaşadığımı biliyorum ama ben, yıldızların mükemmel dönüşleri olduğum zaman ayaklarımı yeryüzüne basmam artık, Zeus'un yanında, Olimpos tanrılarının besinleriyle doluyumdur" (Anthologie palatine, IX, 577).

⁷ H. Reeves, *Malicorne*, Paris, 1990, s. 183.

matematiksels hesapları kullanan bilimsel yol, bir de algının naif kullanımını vardır. Bu ikiliği, Marleau-Ponty tarafından tekrar ele alınan Husserl'in gözlemini düşünerek daha iyi anlayabiliriz: Teorik fizik yeryüzünün hareket ettiğini kabul eder ve bunu kanıtlar, ama algının bakış açısından, yeryüzü hareketsizdir. Zira yaşadığımız hayatın temeli algıdır. Bahsettiğiniz ruhani alıştırma algının bu perspektifinde konumlanabilir. "Fiziğin ruhani alıştırması" adlandırmasını kullanmamak daha iyi olur, çünkü "fizik" kelimesinin günümüzde tek ve çok belirgin bir anlamı var. Buna dünyanın mevcudiyetinin ve bizim ona ait olduğumuzun bilincine varılması demek daha doğru olur. Burada filozofun deneyimi şairin ve ressamın deneyimiyle birleşir. Aslında bu deneyim Bergson'un gayet güzel gösterdiği gibi, dünyanın çıkarsız bir algısına ulaşmak için, dünya hakkında sahip olduğumuz çıkarıcı algıyı aşmaya dayanır. Menfaatlerimizi gerçekleştirmek için onu bir araç olarak görmek değil, ama onu basitçe, sanki ilk defa görüyormuşuz gibi, gözlerimizin önünden akıp giden dünya olarak kavramak söz konusudur. Marleau-Ponty "hakiki felsefe"nin "dünyayı görmeyi yeniden öğrenmek" olduğunu söyler. Felsefe böylece algının dönüşümü olarak ortaya çıkar. Bu konuda, Carlo Ginzburg'un, bazen belli yazarlarda (Ginzburg Tolstoy'dan bahseder) görülen ve şeyleri olağandışı olarak görmeye dayanan ruhani bir alıştırma atıfta bulunan makalesini alıntıluyacağım.⁸ Böyle bir görme tarzına örnek olarak Ginzburg, Marcus Aurelius'u ve onun bahsettiğim fizik tanımlarını alıntılar. Şeyleri olağandışı olarak algılamak, kendini alışkanlıklardan ve sıradanlıklardan özgürleştirerek, sanki onları ilk kez görmüşsün gibi bakışını dönüştürmektir.

Söz konusu olan sadece, çok temel bir değeri olan salt estetik temaşa değildir. Bizi bir kere daha kendi parçalı ve taraflı bakış açımızı aşmaya yönelten, şeyleri ve kişisel varoluşumuzu kozmik ve evrensel bir perspektifte görmemizi sağlayan bir alıştırma söz konusudur; böylece kendimizi evrenin devasa olayında, ama aynı zamanda, varoluşun anlaşılmasız gizeminde konumlandırırız. İşte kozmik bilinç dediğim budur.

Çağdaş fizik ve astronomideki gelişmeler, bilim insanına açtıkları baş döndürücü perspektiflerle onları bilimin salt akıl yürütmelerinin sınırını aşmaya, evrenin görkemli ve gizemli karakterinin bilincine varmaya götürebilir. Einstein'da durum böyleydi, ama kesinlikle bu türden başka vakalar da vardır. Güncel bilimsel literatürü hepsini sayabilecek kadar iyi bilmiyorum.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.instagram.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

⁸ C. Ginzburg, "Making Things Strange" (Şeyleri Yabancılaştırmak), *Representations* 56, Fall 1996, s. 8-28.